

7. Тарасюк, Г. М. Планова діяльність як системний процес управління підприємством [Текст] : монографія / Г. М. Тарасюк. – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 469 с.

8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

9. Сайт з розкриття інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.stockmarket.gov.ua>>.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© Т.В. Андросова, В.О. Козуб, 2011.

УДК 339.188

Н.О. Власова, канд. екон. наук, проф.

Л.Л. Носач, канд. екон. наук, асист.

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИДІВ І ФОРМ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТЕЙ ПІДПРИЄМСТВ

Систематизовано види і форми дебіторської та кредиторської заборгованостей, які дозволяють визначити їх місце в системі управління.

Систематизированы виды и формы дебиторской и кредиторской задолженностей, позволяющие определить их место в системе управления.

Systematized kinds and forms debtor and creditor debts which determine their place in control system.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як система взаємовідносин дебіторська та кредиторська заборгованості неоднорідні у своєму складі, тому в теоретичному плані та господарській практиці їх розділяють на окремі види. «Класифікація – система супідрядних понять (класів, об'єктів) ... засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями або класами об'єктів. Мета класифікації – визначення місця в системі будь-якої одиниці (об'єкта), яке вказує на його властивості» [1, с. 257]. Від правильної класифікації дебіторської і кредиторської заборгованостей, а також від правильно обраних класифікаційних ознак залежить не лише порядок їх обліку взагалі, або окремих їх складових, але і ефективність управління ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класифікації дебіторської та кредиторської заборгованостей, розглядаються у працях багатьох вчених, серед них І.А. Бланк, А.А. Мазаракі, Н.М. Ушакова, М.П. Войнаренко, І.В. Зозуля, М.Д. Білик, В.В. Ковальов та

ін., але при цьому, як правило, виділяються лише підходи, що окремо систематизують їх види та форми.

Мета та завдання статті спрямовані на формування єдиного підходу до розмежування та систематизації видів і форм дебіторської та кредиторської заборгованостей з точки зору процесу управління. Предметом досліджень є заборгованість, яка пов'язана з поточною діяльністю підприємств торгівлі, тобто короткострокова.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класифікуючи дебіторську та кредиторську заборгованості, більшість учених, як теорії бухгалтерського обліку, так і фінансового менеджменту, розмежовують підходи до їх систематизації, розглядаючи заборгованості окремо одна від одної.

Бухгалтерський підхід до систематизації видів і форм заборгованостей обумовлений Планом рахунків і діючим порядком бухгалтерського обліку, а також новими формами фінансової звітності (табл. 1).

Таблиця 1– Угрупування короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованостей на основі П(Р)БО10 і П(Р)БО 11

Вид дебіторської заборгованості	Вид кредиторської заборгованості
Векселі отримані	Векселі видані
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги
Дебіторська заборгованість за розрахунками: - за розрахунками з бюджетом; - за виданими авансами; - за нарахованими доходами; - за внутрішніми розрахунками	Кредиторська заборгованість за розрахунками: - за розрахунками з бюджетом; - за розрахунками с позабюджетними фондами; - за отриманими авансами; - за розрахунками зі страхування; - за розрахунками із заробітної плати; - за розрахунками з учасниками; - за внутрішніми розрахунками.
Інша дебіторська заборгованість	Інші поточні зобов'язання
Витрати майбутніх періодів	Витрати майбутніх періодів

Багато теоретиків обліку відзначають, що більш детальне відображення дебіторської та кредиторської заборгованостей не є доцільним оскільки збільшить кількість статей у складі активів і пасивів, і ускладнить, зробить громіздкою, незрозумілою звітність підприємств.

Цієї точки зору дотримуються багато учених, фахівців і в області фінансового менеджменту. Так, І.О. Бланк у своїх працях уточнює лише склад товарної форми заборгованості [2], А.А. Мазаракі та

Н.М. Ушакова підкреслюють значущість класифікації дебіторської заборгованостей тільки за суб'єктами (контрагентами) [3].

Заслуговує на увагу класифікація дебіторської заборгованості, що представлена в праці Л.О. Лігоненко та Н.М. Новікової «Управління дебіторською заборгованістю підприємства» [4], в якій автори розмежовують два підходи – бухгалтерський і управлінський.

У бухгалтерській, фінансовій і економічній літературі проблеми класифікації дебіторської заборгованості зустрічаються досить часто, не дивлячись на деякі розбіжності. А ось, що стосується систематизації кредиторської заборгованості, то вона розглядається, як правило, в загальній класифікації «зобов'язань» підприємства. За таких умов, слід відмітити підхід М.М. Крейніної, яка надаючи видове представлення кредиторської заборгованості, як за об'єктами, так і за суб'єктами економічних відносин, систематизує кредиторську заборгованість залежно від причин її виникнення [5].

Ми згодні з підходом учених із ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, які зробили спробу розробити загальну систему класифікації дебіторської та кредиторської заборгованостей як об'єктів управління [6]. Були виділені наступні ознаки класифікації, а саме:

- із терміном погашення;
- із характером виникнення;
- із економічним вмістом розрахункових операцій;
- із контрагентами;
- із валютою, що використовується у розрахунках;
- із забезпеченнями;
- із виконанням умов договору;
- із вірогідністю погашення.

Аналіз і узагальнення розглянутих підходів до класифікації дебіторської та кредиторської заборгованостей, як однорідних за своєю економічною природою відносин підприємств з контрагентами з приводу представлення або отримання відстрочок за платежами, дозволили систематизувати їх з точки зору процесу управління за десятьма напрямками описаними нижче.

1. *За об'єктами взаємовідносин*, які складаються в процесі формування дебіторської та кредиторської заборгованостей, слід виділяти товарну і нетоварну (розрахункову або платіжну) заборгованості. Товарна заборгованість пов'язана із відносинами купівлі-продажу продукції, товарів, робіт, послуг товарного характеру. Вона виникає в процесі комерційної операційної діяльності. Нетоварна заборгованість обслуговує відносини з приводу виконання розрахункових операцій, платежів. Об'єктом є різнобічні розрахунки з робітниками і служ-

бовцями, власниками, бюджетом, позабюджетними фондами та ін. Даний вид заборгованості пов'язаний як з операційною, так і з фінансовою діяльністю підприємств. Таке ділення важливе для ухвалення рішень в області комерційної діяльності, управління розрахунковими операціями і рухом грошових потоків.

2. *За суб'єктами (контрагентами) взаємовідносин* заборгованість необхідно розділяти на заборгованість покупців (покупцям); постачальникам (постачальників); інших контрагентів (іншим контрагентам). До складу останньої групи входять робітники і службовці, власники, бюджет, позабюджетні фонди, структурні підрозділи (філії, дочірні підприємства) та ін. Дане угруповання дозволяє оцінити «адресність» заборгованості і дуже важливе для здійснення контрольних функцій в системі управління.

3. *За місцем виникнення відносин* заборгованості відносно підприємства можна розділити на зовнішню та внутрішню. Зовнішня – виникає з контрагентами, які знаходяться за межами підприємства (постачальники, покупці, бюджет, позабюджетні фонди та ін.). Внутрішня заборгованість формується безпосередньо на підприємстві в результаті взаємовідносин із робітниками і службовцями, власниками, структурними підрозділами. Розподіл заборгованості, таким чином, дозволяє отримати чітке уявлення щодо напрямів руху грошових потоків.

4. *За термінами погашення* заборгованість можна розділити на заборгованість, що обслуговує поточну діяльність і поточну частину довгострокової заборгованості, термін оплати якої настає у поточному періоді, що дає можливість правильно оцінити весь розмір заборгованості поточного періоду. У свою чергу заборгованість слід групувати за конкретними термінами її повернення. Наприклад, до 30 днів, від 30 до 60 днів, від 60 до 90 днів і т. ін. Така класифікація дозволяє враховувати, по-перше, рівень ліквідності та платоспроможності, що корисно для користувачів фінансової звітності у разі оцінки фінансового стану підприємства, по-друге, забезпечити можливість узгодження руху негативних і позитивних грошових потоків у часі.

5. *За наслідком виникнення* у складі заборгованості можна виділити дві групи: оплата з відстрочкою платежу й авансові розрахунки. Даний підхід дозволяє оцінити міру довіри у взаємовідносинах із різними контрагентами.

6. *За характером виникнення* заборгованість може бути допустима (нормальна), яка виникає в процесі операційної та фінансової діяльності і невинувата, яка пов'язана з порушеннями фінансової дисципліни. Такий критерій важливий не лише для контролю за ста-

ном заборгованості, але і для правильної оцінки доходів і витрат від операційної діяльності.

7. *За виконанням умов договору* заборгованість може бути з терміном оплати, який ще не настав, з простроченим терміном і з відстрочкою платежів. Ці угруповання дозволяють підсилити контроль за дотриманням платіжної і договірної дисципліни, і приймати своєчасні рішення щодо використання або недопущення штрафних санкцій.

8. *За вірогідністю повернення* у складі заборгованості виділяють заборгованість, яка потенційно може бути погашена, сумнівну заборгованість і безнадійну. Таке угруповання важливе у разі встановлення порядку здійснення платежів і погашення заборгованості або при її списанні в баланс і визначені доходу.

9. *За тривалістю взаємовідносин з контрагентами* заборгованості можна групувати на такі, що тривалий час поновлюються в процесі операційної та фінансової діяльності і такі, що виникають періодично або спонтанно. Перші формуються в стосунках із постійними клієнтами і їх можна назвати постійними. Заборгованості, що не відносяться до постійних, можуть бути періодичними або випадковими. Роль такого підходу в процесі управління велика, оскільки він забезпечує можливість впливу на рівень стабільності та стійкості в роботі підприємства.

10. Остання класифікаційна ознака пов'язана з умовами кредитування, які значною мірою визначають рівень ризику комерційних операцій [7]. За сучасних умов підприємства у своїй практичній діяльності застосовують наступні форми кредитування: кредит із фіксованим терміном погашення; кредит з поверненням лише після фактичної реалізації позичальником поставлених у розстрочку товарів; кредитування за відкритим рахунком, коли постачання наступної партії товарів на умовах комерційного кредиту здійснюється до моменту погашення заборгованості за попередньою поставкою; кредитування за кредитним лімітом, коли постачання наступної партії товарів здійснюється після внесення коштів на особистий рахунок, виходячи з внесеної суми, з можливістю подальшого поступового закриття кредитного ліміту та ін.

Підсумки систематизації видів і форм дебіторської та кредиторської заборгованостей зведені в таблицю 2 (ознаки 3 та 9 – нові авторські ознаки систематизації заборгованостей)

Таблиця 2 – Класифікація заборгованостей з позиції процесу управління

Ознака	Основні групи заборгованостей	Значення для процесу управління
1	2	3
1. За об'єктами взаємовідносин	1.1. Товарна (продукція, товари, роботи, послуги товарного характеру). 1.2. Нетоварна (розрахункова або платіжна)	Дозволяє обґрунтовувати рішення в області комерційної діяльності, управління розрахунковими операціями і рухом грошових потоків
2. За суб'єктами (контрагентами) взаємовідносин	2.1. Заборгованість покупців (покупцям). 2.2. Заборгованість постачальникам (постачальників). 2.3. Заборгованість інших контрагентів (робітники та службовці, власники, бюджет, позабюджетні фонди, структурні підрозділи та ін.)	Дозволяє оцінити «адресність» заборгованості і здійснювати контрольні функції в системі управління
3. За місцем виникнення відносин	3.1. Зовнішня. 3.2. Внутрішня	Дозволяє оцінити напрями руху грошових потоків
4. За термінами погашення	4.1. Заборгованість, що обслуговує поточну діяльність. 4.2. Поточна частина довгострокової заборгованості, термін сплати якої настає у поточному періоді. У складі поточної: заборгованість до 30 днів; від 30 до 60 днів; від 60 до 90 днів і т.д.	Дозволяє оцінити весь розмір заборгованості поточного періоду, рівень ліквідності і платоспроможності, і забезпечити узгодженість руху негативних і позитивних грошових потоків у часі
5. За причиною виникнення	5.1. Оплата з відстрочкою платежу. 5.2. Авансові розрахунки.	Дозволяє оцінити ступінь довіри відносин з різними контрагентами
6. За характером виникнення	6.1. Допустима (нормальна). 6.2. Невиправдана	Дозволяє контролювати стан заборгованості і правильно оцінювати доходи і витрати операційної діяльності

1	2	3
7. За виконанням умов договору	7.1. Заборгованість, термін оплати якої ще не настав.	Дозволяє контролювати платіжну і договірну дисципліну і приймати рішення щодо вживання або
	7.2. Прострочена. 7.3. Відстрочена	недопущення штрафних санкцій
8. За вірогідністю повернення	8.1. Заборгованість, яка потенційно може бути погашена. 8.2. Сумнівна. 8.3. Безнадійна	Дозволяє встановлювати порядок здійснення платежів, списання заборгованості в балансі або визначення доходу
9. За тривалістю взаємовідносин з контрагентами	9.1. Постійна. 9.2. Періодична. 9.3. Випадкова	Дозволяє впливати на рівень стабільності і стійкості підприємства
10. За умовами кредитування	10.1. Заборгованість з фіксованим терміном погашення. 10.2. Заборгованість з поверненням лише після фактичної реалізації позичальником отриманих у розстрочку товарів. 10.3. Заборгованість при кредитуванні за відкритим рахунком. 10.4. Заборгованість при кредитуванні за кредитним лімітом та ін.	Дозволяє впливати на рівень ризику при укладенні договорів з контрагентами

Висновки. Проведене дослідження виявило розмежування та відокремленість підходів до систематизації видів і форм дебіторської та кредиторської заборгованостей, які, в свою чергу, є взаємопов'язаними та однорідними за своєю економічною природою об'єктами управління. У зв'язку з цим виникла необхідність класифікувати заборгованості таким чином, щоб забезпечити і порядок їх обліку, і ефективність одночасного управління ними. Саме ці мотиви лягли в основу запропонованого у статті підходу який дозволяє поперше, враховувати особливості формування дебіторської та кредиторської заборгованостей на підприємстві і, по-друге, цілеспрямовано впливати на їх різні види та форми з точки зору процесу управління.

Список літератури

1. Философский энциклопедический словарь [Текст] / Л.Ф. Ильичев [и др.] – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

2. Бланк, И. А. Финансовый менеджмент [Текст] / И. А. Бланк. – 2-е изд. перераб. и доп. – К. : Ника-Центр, 2004. – Т. 1. – 656 с.

3. Мазаракі, А. А. Економіка торговельного підприємства [Текст] : підручник для вузів / А. А. Мазаракі, Н. М. Ушакова, Л. О. Лігоненко. – К. : Хрещатик, 1999. – 800 с.

4. Лігоненко, Л. О. Управління дебіторською заборгованістю підприємства [Текст] : навч. посіб. / Л. О. Лігоненко, Н. М. Новікова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 275 с.

5. Крейнина М. Н. Финансовый менеджмент [Текст] : учебное пособие / М. Н. Крейнина. – М. : Дело и Сервис, 1998. – 304 с.

6. Власова, І. О. Проблеми класифікації заборгованості [Текст] / І. О. Власова // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003. – № 5, ч. 2, т. 1. – С. 119–123.

7. Михайлик, О. Дебіторська заборгованість – «головний біль», який можна лікувати [Текст] / О. Михайлик // Круглий стіл. – 2003. — № 4 (7). – С. 19–22.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© Н.О. Власова, Л.Л. Носач, 2011.

УДК 365.72.655'12

В.В. Кривошей, канд. екон. наук

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРАХУНКУ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТНІ НА ОСНОВІ РАНЖУВАННЯ ПОСАД

Удосконалено методику розрахунку заробітної платні на основі ранжування посад, яка засновується на розробленій системі критеріїв ефективного управління трудовим капіталом ресторанного господарства та критеріїв підвищення добробуту, що дозволяє в практичній діяльності використовувати чисельні значення показників, які повинні встановлюватися на рівні, який буде важко досягатися.

Усовершенствована методика расчета заработной платы на основе ранжирования должностей, которая основывается на разработанной системе критериев эффективного управления трудовым капиталом питания и критериев повышения благосостояния, что позволяет в практической деятельности использовать численные значения показателей, которые должны устанавливаться на уровне, который будет трудно достигаться.

Improved method of calculation of wages on the basis of ranking positions, which is based on the established criteria for effective management of the system of capital labor supply and welfare criteria, which in practice to use the numerical values of the indicators to be set at a level that will be difficult to reach.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Під час становлення ринкових відносин й інтеграції вітчизняної економіки у світову, суттєво змінюється система економічних відносин, які визначають умови